

Asia: VM/1229/00.01.00.01/2017

Avoimen hallinnon 4. toimintaohjelman luonnos 2019-2023

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

SOSTE arvostaa Suomen sitoutumista Avoimen hallinnon kumppanuusohjelmaan (OGP) ja siten pyrkimystä hallinnon avoimuuden edistämiseen. Suomen julkinen hallinto valmistelu- ja päätöksentekoprosesseineen on jo kansainvälisesti katsoen varsin avoin ja osallistava, mutta työtä on edelleen. Monien säädös- ja periaatetasolla toteutettujen asioiden käytännön toimeenpanossa on vielä parannettavaa, samalla kun toimintaympäristö on jatkuvassa muutoksessa. Toimintaohjelman pidentäminen nelivuotiseksi on kannatettava uudistus olettaen, että se mahdollistaa entistä suuremman ja pitkäjänteisen panostuksen käytännön työhön, kuten tarkoitettu on.

Meneillään oleva toimintaympäristön muutos koskee erityisesti sähköisiä palveluja, viestintää ja mielipiteenvaihtoa. Kehittyvät digitaaliset yhteydet tuovat yhtäältä uusia viestinnän, toiminnan, osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia, toisaalta ne mahdollistavat myös aktiiviset päätöksentekoa ja luottamusta murentavat toimet esimerkiksi väärän informaation levittämisen, sähköisiin järjestelmiin tunkeutumisen ja niiden toiminnan häirinnän kautta.

SOSTE kannattaa hallitusohjelman ja toimintaohjelmaluonnoksen 2. sitoumuksen mukaisen Avoimen hallinnon strategian laatimista. Strategiassa tulee huomioida edellä mainitut teknologian kehitykseen ja toimintaympäristön muutokseen liittyvät haasteet.

Toimintaohjelmaluonnoksen sitoumuksen 4 yhtenä toimenpiteenä on luoda yhteinen ohjeistus tekoälyn eettisestä käytöstä sen varmistamiseksi, ettei tekoälyjärjestelmissä hyödynnetä välittömästi tai välillisesti syrjiviä toimintamalleja. Toimenpide on hyvä, mutta se ei vastaa kaikkiin tekoälyn käyttöön liittyviin haasteisiin. Tekoälyn käyttöön oikeudellisesti ja eettisesti monin tavoin haastavana kysymyksenä on syytä pureutua laajemmin edellä mainittua Avoimen hallinnon strategiaa laadittaessa.

Myös digitaalisten palvelujen edistäminen kuuluu avoimeen hallintoon. Sen suhteen on syytä muistaa, että kaikilla ei ole yhdenvertaisia edellytyksiä tai mahdollisuuksia digitaalisten palvelujen käyttöön. Toimintaohjelmaluonnoksen sitoumus 1 sisältää kolme toimenpidettä liittyen ymmärrettävyyteen. Ymmärrettävyys on kuitenkin vain yksi osa digitaalisten palvelujen saavutettavuutta. Saavutettavuus on välttämätön edellytys laajojen kansalaispiirien (mukaan lukien vammaiset ja iäkkäät ihmiset) osallisuudelle ja sen toteutumisessa on edelleen paljon puutteita.

Suomessa on juuri hyväksytty Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019), jonka sisältämien saavutettavuusvaatimusten täytäntöönpanon tulisi olla toimintaohjelman keskiössä. SOSTE esittää sen lisäämistä erilliseksi toimenpiteeksi toimintaohjelmaan. Lisäksi saavutettavuusvaatimukset tulee huomioida sitoutumisen vahvistamista koskevaan toimenpiteeseen sisältyvässä avoimen hallinnon tukipaketin päivityksessä.

Sitoumus 1 sisältää toimenpiteenä myös Kansalaisjärjestöakatemiapäivän, jonka tavoitteena on lisätä kansalaisyhteiskuntaa liittyvää osaamista hallinnossa. Ajatus virkamiesten tutustuttamisesta kansalaisjärjestöjen toimintaan ja -toimijoihin teemapäivän avulla on hyvä, mutta riittämätön. SOSTE esittää toimintaohjelmaan lisättäväksi, että Suomeen valmistellaan eri hallinnonaloja ohjaava kansalaisjärjestöstrategia, joka turvaa järjestöjen autonomian ja vahvistaa kansalaistoiminnan toimintaedellytyksiä.

Vuonna 2007 tehtiin valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten edistämisestä. Yli vuosikymmenen jälkeen se on syytä päivittää. Myös eri ministeriöiden järjestöstrategiat tarvitsevat päivitystä. Päivitetty periaatepäätös - Kansalaisjärjestöstrategia - tiivistäisi järjestötoiminnan muista yhteiskunnan sektoreista erottuvan luonteen ja vahvistaisi sen tunnettuutta ja toimintaedellytyksiä esimerkiksi hallintokuormaa keventämisen ja avustuskäytäntöjen uudistamisen kautta.

Ohjelmaluonnoksen sitoumuksen 1 vammaisneuvostopäivää koskevan toimenpiteen kohdalla lukee, ettei vanhus- ja vammaisneuvostoilla ole yhteistä toimijaa ja että vammaisneuvostoille luodaan uusi vammaisneuvostopäivä. Mainituilla neuvostoilla ei ole omaa yhdistystä, mutta asian ilmaiseminen esitetyllä tavalla antaa yleistilanteesta puutteellisen kuvan sivuuttamalla tyystin Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan VANEn.

VANE toimii Suomessa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien sopimuksen kansallisenä koordinaattorina ja on sijoitettu sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen. VANE järjestää vuosittain myös Vammaisneuvostopäivät. Seuraavan kerran tilaisuus toteutetaan Helsingissä 27.-28.11.2019. Uusia tapahtumia suunniteltaessa tulee pyrkiä päällekkäisyyksien välttämiseen ja keskinäiseen synergiaan. Sinänsä tervetullut kirjaus siitä, että vammaisneuvostopäivän suunnittelu aloitetaan kuulemalla vammaisneuvostojen jäsenten toiveita, voi olla tässä avuksi. Toimenpidekohdassa

ehdotetaan myös vanhus- ja vammaisneuvostopäivien osittaista yhdistämistä. Tätä pohdittaessa tulee muistaa, että vammaisia henkilöitä on kaikissa ikäryhmissä.

SOSTE kannattaa sitoumusta 3 avoimuusrekisterin säätämisestä kansalaisyhteiskuntaa kuullen. Toivomme kansalaisjärjestöjen ottamista mukaan rekisterin suunnitteluun jo alkuvaiheissa.

Ylipäättään SOSTE haluaa tuoda esiin tarpeen kansalaisjärjestöjen oikea-aikaisesta ja systemaattisesta kuulemisesta päätös- ja säädösvalmistelussa. Tässä hyvänä ohjenuorana toimisi oikeusministeriön laatima säädösvalmistelun kuulemisopas, josta kuitenkin käytännössä poiketaan valitettavan usein etenkin lausuntoaikojen osalta. Päätös- ja säädösvalmistelun tulisi myös aina sisältää kansalaisjärjestövaikutusten arviointi, mikä ei tällä hetkellä kuulu vakiomuotoisesti valmisteluaineistoon.

Toimintaohjelma on valmisteltu laajan yhteistyön ja kuulemisen tuloksena, mutta tarkemmat tiedot prosessista ja siihen osallistuneista tahoista eivät käy ilmi lausuntopyyntöaineistosta. Toimintaohjelmaluonnokseen sisällytetyt linkit eivät toimi, eikä suurin osa dokumenteista (ml. ”Mitä kuulumme” -muistio, joka sisältää prosessin kuluessa esiin tulleita asioita ja näkemyksiä sekä tiedon haastatelluista tahoista) ole saatavilla myöskään avoimen hallinnon verkkosivujen kautta. Lausuntopalvelu.fi sivun lausuntopyyntölistalla ei ole yhtään kansalaisjärjestöä. Lausuntokierroksesta ei ole lähetetty tietoa SOSTE:lle tai monille muillekaan järjestöille, joita toimintaohjelman sisällöt kuitenkin monin tavoin koskettavat. Mainitut seikat ovat hämmentävällä tavalla ristiriidassa toimintaohjelman tarkoituksen ja sisällön kanssa eikä valmistelua näiltä osin voida pitää avoimuuden ja osallisuusperiaatteen mukaisena.

SOSTE toivoo, että toimintaohjelmaa jatkossa uudistettaessa lausuntopyyntö kohdennetaan tai ainakin lausuntomahdollisuudesta viestitään suoraan myös järjestökentälle. Myös toimintaohjelmaan liittyvistä tilaisuuksista, tapahtumista ja muusta toiminnasta on toivottavaa tiedottaa laajasti osallisuutta mahdollistavassa ja edistävässä hengessä.

Väätäminen Kirsi
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry